

методах деятельности. Анализируются основные качественные характеристики популизма как политического явления. Исследуется причина его популярности в современном общественно-политическом пространстве, а также последствия применения как для самих популистов, так и для общества в целом.

Ключевые слова: популизм, политика, политическая идеология, гражданское общество.

Novakova O. «Syndrome of Populism» as a Manifestation of the Crisis of Modern Politics

This article reviews new factors of political populism because of its mostly negative content that appears in the key principles and methods of work. Analyzes key quality characteristics of populism as a political phenomenon. Investigate the reason for its popularity in today's socio-political space, and the implications of both for the populist and society as a whole.

Keywords: populism, politics, political ideology, civil society.

УДК 32.019.5:004.7:351.751

Бульбенюк С. С., Манелюк Ю. М.

ПРОВІДНІ НАПРЯМИ ЗМІН ПОЛІТОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ НА ЕТАПІ РОЗГОРТАННЯ «П'ЯТОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ»

У статті представлений авторський погляд на проблематику трансформації сучасного політологічного дискурсу та формування провідних напрямів зміни поняттєво-категоріального апарату і методологічних засад досліджень політичної науки під впливом процесів розгортання «п'ятої інформаційної революції». Запропонований теоретичний розгляд і висвітлення можливостей прикладного застосування таких понять, як «медіакратія», «мережеве громадянське суспільство», «е-держава», «адвергеймінг». Окрема увага звертається на дослідження комунікаційного простору сучасного політичного життя – через розкриття сутності принципу транспарентної комунікації та з'ясування особливостей формування комунікаційної системи політичної влади в е-державі.

Ключові слова: інформаційна революція, медіакратія, мережеве громадянське суспільство, е-держава, політична комунікація, адвергеймінг.

Нині людство переживає черговий етап цивілізаційного розвитку – перехід від «четвертої інформаційної революції» до «п'ятої», який пов'язаний з творенням якісно інших умов соціального, економічного, культурного та політичного життя на рівні окремих держав й регіонів та світової спільноти загалом. Деякі дослідники порівнюють можливі наслідки цього переходу з такими революційними подіями в історичній спадщині людства, як процес поділу праці та його наслідки для соціально-економічного поступу, Велика промислова революція тощо. Зрозуміло, що подібні глибокі трансформаційні зміни висувують перед науковцями нові дослідницькі завдання, спонукають їх до пошуку альтернативних методологічних прийомів і засобів, змушують до перегляду матриці поняттєво-категоріального апарату. Не є винятком і сучасна політична наука, що розглядається в якості невід'ємної складової системи соціально-гуманітарного знання.

Метою представленої розвідки є висвітлення провідних, на думку авторів, напрямів зміни політологічного дискурсу у період розгортання «п'ятої інформаційної революції». Провідними дослідницькими завданнями є визначення змін, які спостерігаються у поняттєво-категоріальному апараті політичної науки нині, та висвітлення можливостей розгляду політичних і соціальних проблем сьогодення за допомогою перегляду методологічних засад наукових пошуків.

Теоретична база дослідження заснована насамперед на роботах вітчизняних науковців Ю. Кокарчі, О. Корнієвського, О. Макух, Н. Хоми, Д. Яковлева, присвячених висвітленню проблематики функціонування мережевого громадянського суспільства та е-держави, особливостей розвитку систем політичної комунікації у сучасному світі. При підготовці

статті використано матеріали «Стратегії інформації і комунікації для Європейського Союзу» 2002 р.

Одним з тих понять, що міцно закріпилося у лексиці політичної науки в останню чверть століття під впливом розгортання процесів «четвертої інформаційної революції», є «медіакратія». Нині можна виокремити декілька підходів до розуміння феномену медіакратії. Ми пропонуємо зосередити увагу на тлумаченні медіакратії у більш широкому сенсі – як форми організації влади, що базується на переважному впливі кіл, котрі контролюють масові інформаційні обміни (визначення вітчизняного науковця Д. Яковлева). Медіакратія як форма організації влади передбачає широке використання її суб'єктами іміджевих стратегій, що руйнують бар'єри між публічною й особистою сферами життя, соціальними та культурними механізмами цілеспрямованого впливу на поведінку людини. Медіакратія спирається передусім на медіаполітичні засоби управління [1, с. 22]. Таким чином, медіакратія – це і частина політичної еліти країни, яка сформована під впливом процесів утвердження інформаційної цивілізації; і новітня форма влади, притаманна сучасній добі; й особливий феномен соціокультурного характеру, що визначає особливості соціальних та політичних відносин, специфіку перебігу соціальних та політичних процесів, зміни у функціонуванні і розвитку соціальних та політичних інститутів.

Іншими словами, варто вести мову про медіатизацію сучасного політичного життя, насамперед, царини публічної політики. Д. Яковлев вважає, що медіатизацію публічної політики, особливо у посткомуністичних країнах, доречно розглядати крізь призму висвітлення двох типів політичної взаємодії: 1) консенсус *versus* тиск влади у виробленні політики; 2) зростання *versus* спад політичної участі громадян [1, с. 24]. На наш погляд, названі типи політичної взаємодії необхідно доповнити третім – етатизація *versus* розширення сфери впливу громадянського суспільства, адже медіатизація є тим феноменом, який поширює свій вплив не тільки на суто політичні відносини і взаємодії, але й на суміжні з ними сфери, перш за все – на сферу функціонування громадянського суспільства.

В останні десятиріччя суттєвим чином змінилося і розуміння взаємодії держава *versus* громадянське суспільство. Якщо раніше така взаємодія сприймалася у концепті протиставлення, протидії, то сьогодні багато науковців, політиків, громадських діячів наголошують на важливості і необхідності відносин співучасті, співпраці, на кооперації зусиль базових інститутів держави та громадянського суспільства. Зважаючи на наслідки «четвертої інформаційної революції» та розгортання «п'ятої інформаційної революції», відбувається перегляд поняттєво-категоріального апарату та методологічних засад дослідження громадянського суспільства. У науковому дискурсі та у царині публічної політики закріпилися поняття «мережеве громадянське суспільство», «глобальне громадянське суспільство», «мережева громадська активність». Громадська, а головне громадянська активність цілих соціальних груп й окремих генерацій зі сфери традиційної комунікації приблизно десять років тому перейшла у сферу віртуальну – на рівень мережевих соціальних спільнот. Втім, це не означає, що й соціальна та політична активність небайдужих громадян є винятково віртуальною. Феномен мережевого громадянського суспільства є цінним саме тому, що віртуальна активність дає цілком реальні результати політичного, соціального, економічного, культурного характеру.

Структури мережевого громадянського суспільства, подібно до традиційних його інституцій, виконують функції з'єднувальної ланки між органами державної влади та окремими громадянами й їх групами. Подібно до традиційного громадянського суспільства, його мережевий сегмент виконує комунікативну, інтегративну, мобілізаційну функції та функцію соціалізації громадян, стаючи своєрідним майданчиком комунікації, обміну інформацією між громадянами, громадськими об'єднаннями та державою. Як зауважує В. Кулик головною відмінністю мережевих структур громадянського суспільства є те, що вони зазвичай створюють тимчасові співтовариства для вирішення конкретних завдань й самоліквідуються після їх вирішення [2, с. 45–46].

Паралельним процесу становлення мережевого громадянського суспільства є процес формування е-держави (електронної держави). Власне важко визначити, який з цих процесів почався раніше та який з них характеризується більшою інтенсивністю і результативністю.

Вітчизняна дослідниця Н. Хома зазначає, що науковці найчастіше використовують наступні неолексеми для вивчення феномену е-держави:

- віртуальна держава – тип держави, особливістю діяльності якої є те, що центр її влади та суспільного життя, а також джерело суверенітету перебувають у віртуальному просторі, у так званій «хмарі»;

- е-держава – модель держави, яка базується на використанні інформаційно-комунікативних технологій у державному секторі з метою покращення доступу до інформації, надання публічних послуг, підвищення ефективності адміністративного апарату та заохочення участі громадян у процесі ухвалення суспільно значимих рішень;

- кібердержава – тип е-держави (її еволюційна форма), яка надає можливість будь-кому з дієздатних осіб стати е-резидентом цієї держави (для доступу для низки послуг е-держави через ID-карту, яка дозволяє здійснювати дистанційні операції за допомогою електронного підпису) [3, с. 65].

Поняття «е-держава» також варто розглядати як своєрідний об'єднуючий змістовний центр, навколо котрого функціонують в якості доповнюючих складових такі неолексеми та феномени: «е-демократія» (демократія інформаційного суспільства в умовах розвинутої е-держави); «е-урядування» (система органів виконавчої влади в е-державі), «е-парламент» (особливості функціонування вищого органу законодавчої влади в е-державі), «е-вибори», «е-плебісцит» та «електронна петиція» (розкривають функціонально-процесуальні аспекти діяльності е-держави та її взаємозв'язку як з традиційним, так і з мережевим громадянським суспільством). Чи не базовим принципом функціонування е-держави є принцип прозорості комунікації.

Транспарентність в політиці означає відкритість і прозорість діяльності інституційних та персоніфікованих суб'єктів політичної та/або державної влади. Транспарентність складається з декількох компонентів. По-перше, це нормативний компонент – законодавче закріплення прозорості та відкритої діяльності владних інститутів. По-друге, інституційний компонент – наявність структурних й комунікаційних форм та механізмів, що дозволяють реалізувати принцип прозорості в діяльності влади. По-третє, особистісний компонент – прозорість і відкритість в діяльності насамперед посадових осіб державних установ [4, с. 720]. Сутністю прозорості комунікації, відтак, є реалізація відкритої і прозорості політики взаємодії е-держави та мережевого громадянського суспільства з дотриманням нормативного, інституційного й особистісного компонентів за допомогою новітніх засобів соціальної і політичної комунікації. Прикладом реалізації принципу прозорості комунікації в е-державі є «Стратегія інформації і комунікації для Європейського Союзу», прийнята ще у 2002 р., одним з провідних завдань якої проголошувалася нагальна необхідність зробити європейські проекти більш зрозумілими і прозорими для своїх громадян [5].

Як бачимо, е-держава нині – це не просто комплекс суто теоретичних напрацювань, що систематизують можливі вектори змін діяльності держави та окремих її інститутів під впливом новітніх інформаційних досягнень, але й закріплені на політичному, нормативно-правовому та у найбільш розвинутих країнах світу на соціокультурному рівнях функціонування системи державної влади й управління принципи функціонування інституційних та персоніфікованих акторів політичної системи інформаційної епохи. Розвиток е-держави вказує на становлення принципово нової моделі динаміки функціонування політичної та/або державної влади в якісно іншому комунікаційному середовищі. Тому частина дослідників веде мову про трансформацію інституту політичної влади в особливу комунікаційну систему. Німецький політичний філософ і соціолог У. Бек називає таку владу «дискурсивною» – вона вибудовується і застосовується як панівною, так і підвладною сторонами через повсякденну дискурсивну практику [6, с. 101].

Вітчизняна дослідниця О. Макух у своїй дисертації визначила низку тенденцій трансформації політичної влади у комунікаційній царині – тенденцій розвитку та тенденцій функціонального характеру. Серед тенденцій розвитку, що позначають стан політичної та/або державної влади та е-держави нині, науковиця називає: виснаження системою себе через нерівномірний розподіл ресурсів (у тому числі, а згодом насамперед – інформаційних ресурсів – авт.); криза легітимності (вона набирає новітніх обрисів та, відповідно, вимагатиме й інноваційних підходів до її розв'язання – авт.); практика ефективності «малих чисел» та зростання ваги неформальних практик (зростання соціального і політичного значення соціальних мереж, авторитету «лідерів думок» – авт.); наявність «інституційного інвестора» у вигляді зовнішньої детермінанти (з цим явищем пов'язаний зокрема такий поширений нині у світі феномен держав з обмеженим суверенітетом та анократій – авт.). Тенденціями функціонального характеру в е-державі є: формування специфічного комунікативного зв'язку – політичного контролю через висловлення недовіри (роль соціальних мереж та «лідерів думок» при цьому важко переоцінити – авт.); «інституційна втома» (власне трансформація традиційних держави та громадянського суспільства в е-державу і мережеве громадянське суспільство є відповіддю сьогодення на таку «інституційну втому» – авт.); формування технік звітності й контролю як комунікативних зв'язків і передумов деіндустріалізації (безумовно, з залученням останніх досягнень науково-технічного прогресу, «п'ятої інформаційної революції» зокрема – авт.) [7, с. 12].

Комунікаційна система е-держави за розвитку новітніх технологій, з одного боку, та інноваційних практик соціального і політичного життя, з іншого боку, набуває альтернативних форм та наповнення. Показовим прикладом подібних змін є така технологія просування політичних товарів та впливу на індивіда, як адвергеймінг (Advergaming або ARG). Адвергеймінг – це політична технологія, яка передбачає практику застосування та/або використання відеоігор для популяризації і реклами певних політичних продуктів [8, с. 182]. Технологія адвергеймінгу у контексті проблематики нашої розвідки є цікавою тим, що її застосування уявляється ефективним у трьох вимірах політичного простору періоду «п'ятої інформаційної революції» – на рівні функціонування медіакратії, мережевого громадянського суспільства та е-держави. Скажімо, на рівні медіакратії технологію адвергеймінгу доцільно використовувати для просування і популяризації тих чи інших політичних акторів в середовищі активних користувачів Інтернет-мережі або вкорінення певних політичних ідей, норм, еталонів. Для мережевого громадянського суспільства застосування адвергеймінгу може бути корисним з метою розширення тих чи інших мережевих спільнот, зростання ваги й авторитету певних «лідерів думок» всередині них. Найширші можливості використання адвергеймінгу в е-держави, яка за допомогою творення відеоігор з політичним та/або соціальним підтекстом відкриває для себе альтернативні засоби здійснення ефективних програм соціальної інженерії. Отже, поняття «адвергеймінг», на наше переконання, має значний потенціал щодо його використання при оновленні поняттєво-категоріального апарату та методології досліджень сучасної політичної науки.

Безумовно, представлені у цій статті напрями змін політологічного дискурсу сучасного соціально-гуманітарного знання під впливом розвитку інформаційних технологій не вичерпують досліджувану проблематику. Адже політологічний лексикон та методологічна база політичної науки постійно оновлюються, розширюються, маючи значний адаптаційний потенціал як теоретико-академічного, так і прикладного характеру. Відтак, подальші наукові пошуки, на думку авторів, мають бути спрямовані на поглиблення аналізу окресленої проблематики та зосередження окремої уваги науковців на вивченні потенційно негативних наслідків розгортання процесів кардинальних перетворень політичного простору на національному і глобальному рівнях.

Використана література:

1. Яковлев Д. В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація [Текст] : монографія / Д. В. Яковлев. – О. : «Астропринт», 2009. – 288 с.
2. Корнієвський О. А. Мережева громадська самоорганізація та її вплив на державне управління в умовах глобалізації [Текст] / О. Корнієвський // Незалежність України в глобалізованому світі : вектори ХХІ ст. : Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Київ, 22 серпня 2011 р.) : до 20-річчя незалежності України / Упорядники Я. А. Жаліло, С. О. Янішевський. – К. : НІСД, 2011. – С. 36–46.
3. Хома Н. М. Віртуалізація держави : зміна функцій в добу цифромодернізму [Текст] / Н. М. Хома // Політичні науки та методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Випуск 16. – С. 64–68.
4. Політична енциклопедія [Текст] / Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К. : Парламентське вид-во, 2012. – 808 с.
5. On an information and communication strategy for the European Union [Electronic resource] . – Brussels : Commission of the European Communities, 2002. – 44 с. – Mode of access : <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2002/EN/1-2002-350-EN-F2-1.Pdf>. - Назва з екрану.
6. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія [Текст] : Пер. з нім. / У. Бек. – К. : Ніка-Центр, 2011. – 408 с.
7. Макух О. Є. Динаміка розвитку інституту політичної влади як комунікаційної системи : теоретико-методологічний аналіз [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ст. к. політ. н. : спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / МОНМС України, Львівський національний університет імені Івана Франка / О. Є. Макух. – Л., 2012. – 19 с.
8. Кокарча Ю. А. Політична комунікація в мережі Інтернет : сутність та особливості використання новітніх технологій [Текст] / Ю. А. Кокарча // Політичні науки та методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – Випуск 19. – С. 180–185.

Бульбенюк С. С., Манелюк Ю. М. *Ведущие направления изменений политологического дискурса на этапе развертывания «пятой информационной революции»*

В статье представлен авторский взгляд на проблематику трансформации современного политологического дискурса и формирования ведущих направлений изменения понятийно-категориального аппарата и методологических основ исследований политической науки под влиянием процессов развертывания «пятой информационной революции». Предлагается теоретическое рассмотрение и освещение возможностей прикладного применения таких понятий, как «медиакратия», «сетевое гражданское общество», «е-государство», «адвергейминг». Отдельное внимание обращается на исследование коммуникационного пространства современной политической жизни – через раскрытие сущности принципа транспарентной коммуникации и выяснение особенностей формирования коммуникационной системы политической власти в э-государстве.

Ключевые слова: информационная революция, медиакратия, сетевое гражданское общество, э-государство, политическая коммуникация, адвергейминг.

Bulbeniuk S., Maneliuk Y. *Leading Trends Changes in Political DIscourse during the Deployment Phase of the «Fifth Information Revolution»*

The article presents the author's view on the problems of transformation of modern political discourse and the formation of the leading trends of change concepts and categorical apparatus and methodological foundations of research in political science under the influence of the deployment of the «fifth information revolution». A theoretical consideration of lighting and

possibilities of application of such concepts as «mediacracy», «network of civil society», «e-government», «advergaming». Special attention is drawn to the study of communication space modern political life – through the disclosure of the principle of transparent communication and clarification of the features of formation of the communication system of political power in the e-government.

Keywords: the information revolution, mediacracy, a network of civil society, e-government, political communication, advergaming.

УДК 32.019.5

Бокоч Ю. М.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

У статті проаналізовано концепції та підходи в трактуванні взаємозв'язку комунікативних та політичних процесів. Визначено, що розвиток нових форм політичної комунікації суттєво впливає на динаміку політичної трансформації суспільства, створює додаткові можливості для демократичного реформування. Розкриті специфічні риси та обмеження інформаційно-комунікативних впливів сучасного суспільства.

Ключові слова: політична комунікація, трансформація суспільства, інформаційно-комунікативний вплив.

Актуальність теми. За умов глобалізації трансформаційні процеси отримують нову динаміку у зв'язку з модифікацією функцій держав, неможливістю контролювати культурно-інформаційні потоки в межах національних кордонів. «Коли простір місць, поступається своїми прерогативами простору потоків, відбувається істотне переосмислення суті всіх культурно-комунікаційних процесів, – писав М.Кастельс, – культурні коди формують простір прийняття управлінських рішень, влада зосереджується в мережах інформативного обміну й маніпуляції символами» [1, с. 502–503].

Суспільно-політичні комунікації одночасно виступають і чинником політичної трансформації, і тією галуззю, де дані процеси відбуваються найшвидше і охоплюють усі рівні функціонування. Масштабні зміни інституційної структури сучасних держав, які визначаються як інформаційне суспільство, пов'язані, передусім, зі змінами в комунікативному просторі. Інституційні зрушення практично в усьому світі, які характеризуються сьогодні як інформаційне суспільство, у свої основі мають зміни саме в комунікативному просторі. Дійсно, «суспільство тільки здається статичною сумою соціальних інституцій: насправді воно день у день відроджується або творчо відтворюється за допомогою певних актів комунікативного характеру, що мають місце між його членами» [2, с. 106].

Щодо нашої країни, то разом з процесами глобальних зрушень вона зіткнулася з фактом багатовимірної трансформації, за якої паралельно відбувалися процеси демократизації та створення сучасної національної держави, формування єдиної політичної нації та державної ідентичності. До того ж, ще незавершений процес становлення національної державності ускладнюється та модифікується під впливом зовнішньої агресії та необхідності протистояння у інформаційній війні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виокремлення не вирішених раніше проблем. Теоретичні засади дослідження політичної комунікації містяться у дослідженнях Н. Вінера, К. Шеннона, У. Уївера, а також у соціально-філософських працях Д. Белла, Дж. Гелбрейта, Дж. Гербнера, Н. Лумана, А. Моля, Т. Парсонса, Д. Рисмена, А. Тоффлера, Ю. Хабермаса, Р. Якобсона. Спеціальним предметом дослідження політичної комунікації стали для Р. Бреддока, Г. Лассуелла, П. Лазарсфельда, М. Маклюена, Р. Парка. Суттєвим є внесок у становлення цього наукового напрямку вітчизняних вчених: О. Дубаса, О. Зернецької, Ю. Ганжурова, Г. Почепцова, В. Різуна, М. Сомова, Ю. Шайгородського та ін.